

RÉGI MAGYAR ÖTVÖS-RÉZ- METSZŐK.

nyomdászat, ötvösség és a metszés, e három művészet képezte valamikor a *liberalis ars*-ot. Ez utóbbinak közöttük, t. i. a metszésnek voltak legmostohább körülményei. Mert bár a sokszorosító művészetek találománya mindenkor a legszébb diadalokat élő eszköze volt az emberi művelődésnek, mégis mindig másodrendű szerephez jutott. Az a mechanikai munka, a mi a rézlap és fadúc eljárásnál a művész egyénisége és műve között áll, a festészet és szobrászat rangjáról lefokozta a sokszorosító művészetet; a kézművesség csoportjába pedig ismét nem volt sorozható, mert azok körében nem lelhetett olyan hivatott művelőkre, a kik esztétikai törvényeit betartani s azon belül költői és gondolati tartalmat nyújtani lettek volna képesek. Így jutott a sokszorosítás a nyomdászat és az ötvösség mellé, a melyek testvériesen meg is osztoztak rajta. Mig ugyanis a nyomdászat a fametszetnek volt pártfogója, addig az ötvösség a rézmetszés művészetét dajkálta.

A nyomdászok munkakörüknek megfelelően betűket metszettek, díszes betűket, iniciálékat is, majd pedig egy lépéssel tovább csak díszeket magukban lapszélékre, fejlécnek és záró-vignettának. A címlapok kereteinek alkotásánál pedig direkt a fametszők művészetét gyakorolták.

Sokkal érdekesebb az ötvösök befolylása a rézmetszésre. Már az ó-kor és középkor ötvös-művészei finom vésetekkel díszítették edényeiket, a kik ha festékekkel telítik a vésetek árkat és lapra nyomják le képét, a fémlaprendszerű sokszorosítást fedezik vala fel. Először azonban csak a reneszánsz korában az

olasz niellomívelők jutottak ilyenmő lenyomathoz és pedig a sokszorosítás művészetére öntudatosan egyáltalán nem gondolva. Ugyanis mielőtt csóktáblákra, kelyhekre, kardmarkolatokra vésett ábrázolásaikat a fekete zománc-szerű niello anyaggal kitöltötték volna, előbb az egész műnek a hatásáról akartak meggyőződni és zsiros kormot dörzsöltek be a mélyedésekbe, a melynek azután nedves papírra lenyomatát vették. Ezeket a lapokat megőrizték, mint mintagyűjteményt és ezek a lapok képezik egyszersmind a rézmetszés művészetének első csiráit és ereklyéit. (L. Iparművészet Könyve. I. 395. o.)

Az ötvösöknek rézmetsző tevékenységével hazánkban is találkozunk. A magyarországi ötvösséggel mindig karöltve jár a pecsét- és „példa“-metszés, mert az ötvösnek valamennyi céhszabály szerint nemcsak díszítményeket kellett tudni metszeni, nemcsak pecsétet, de példát, Bild-et, azaz képmetszést is. (L. Szendrey cikkét Magyar Iparművészet. I. 296.) A rimaszombati, a miskolci, a kassai stb. ötvös-céh mind megkívánja a legénytől, hogy értsen a rézmetszéshez. A kassai céh registroma 1639-ből világosan így szól:

„A te tiszted ez is leszen, hogy rezeket is faragsz, liukas tizenkét darabot, hogy mikor szabadon akarod mondatni magadat, azokat te tüled az becsületes céh elé kérik, mert másképen szabadon nem mondanak, ezekhez tartsad magadat.“

Tehát minden inasnak felszabadulásakor metszeteket kellett beszolgáltatni a céhnek és pedig tizenegyet rézben és egyet ezüstben. Ismerjük azoknak az ötvöslegényeknek neveit, a kik épp ilyenek metszésével tüntek ki: Alexy József, Libay Pál stb. Az iparművészeti muzeumban van két eredeti vésett lap, a mely a miskolci ötvös-céh hagyatékából került

RÉGI MAGYAR ÖTVÖS-RÉZMETSZŐK

oda, egyiknek szerzője Vásárhelyi Márton (1725), másiknak pedig Szabó Mihály (1825), Pongyola reneszánsz-ízű elrendezésben tulipán, szegfű és százszorszép motívumokat komponáltak össze. (Lásd bővebben Szendrey idézett cikkében.) Persze ezeknek a legényeknek a metszetei művészeti szempontból nem jöhetnek számításba, csak mint a technika ismeretére buzdító követelést vehetjük figyelembe. Ugyancsak ilyenforma rézlapokat találtak 1823-ban Selmecen, a mikor Kallmar Jeremiás céhmester ládáját annak halála után felnyitották. A hivatalos kimutatás szerint ott lelték meg

Egy nagy csoportjával a rézmetsző ötvösöknek találkozunk a pesti ötvös-céh által felszabadított legények között. A mikor a 80-as években a régi jó hírnevű pesti ötvösmesterek céhének utolsó reliquiáit is szétszórták, véletlenül az ötvös legények példametszéseiől összegyűjtött levonatok Pulszky Ferencz birtokába jutottak, a ki sietett azokat az illetékes helyre, az Iparművészeti Muzeumba, elhelyezni. Mintegy húsz nevet őriztek meg ezek a lapok számunkra s azonkívül sok a névtelen köztük; akad néhány külföldi is, a kiknek lapjaiból metszették, úgy látszik legényeink studiumaikat.

SZIGETI SÁMUEL ÖTVÖS-RÉZMETSZETE 1811-BŐL.

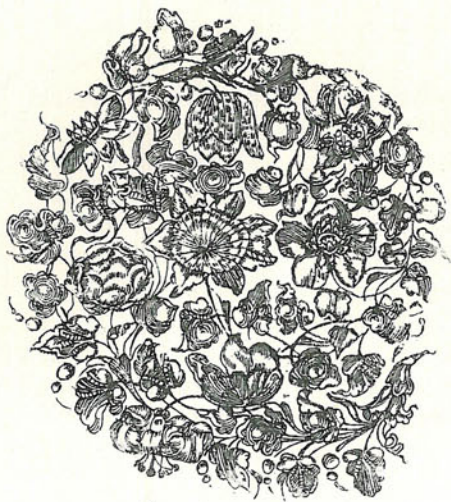
Libay Pál és Viener Miklós leveleit és a többi közt igen nagy számú metszett és karcolt rézlemezeket, a melyeket mind felszabadult legények szolgáltatnak be.

Az eredeti rézlapoknál azonban sokkal több maradt ránk olyan lenyomat, a mi magyarországi ötvösöknek rézmetszést gyakorló tevékenységére vonatkozik. Egyike a legérdekesebbnek a Lugossy kodexhez kötött XVI. századból való erdélyszéli ötvös keze munkája. Bár alkotásain meglátszik a német tanulmány, különösen Flötner XVI. század elején élt metsző hatása, de annak ellenére annyira szabatosak, finomak vonalai, hogy hozzá hasonló tehetséges és gyakorlott kezét a maga korában a külföldön sem sokat találunk.

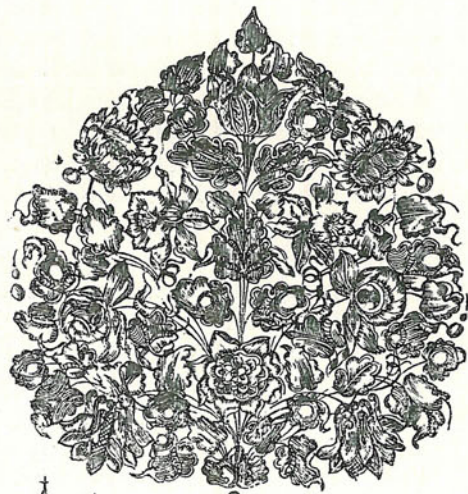
Jó magyar fiuk dominálnak az ötvösök nagy tekintélyű céhében. Névsoruk metszeteik dátuma rendjében a következő: Szigeti Sámuel, Rázmán István (1751), Brassai Mihály (1756), Feltnájer Mihály (1758), Ferenc László (1761), Gyepesi András (1763), Mátéfi Dániel (1763), Gyergyai Mihály (1768), Kis János (1770), László István (1771), Szabó László (1771), Vásárhelyi József (1772), Huszár Sámuel (1777), Mátéfi Ferenc (1777), Lukáts János (1808), Nemesányi Ignác (1811), Kontz József (1813) stb.

Motívumokat a pesti ötvöscéh legényeinek, néhány használat után is fennmaradt lap tanúsága szerint, kijelölt minták: Fürst, Olivier, Morison, Durand stb. után kellett venniök. A dísszel kitöltendő

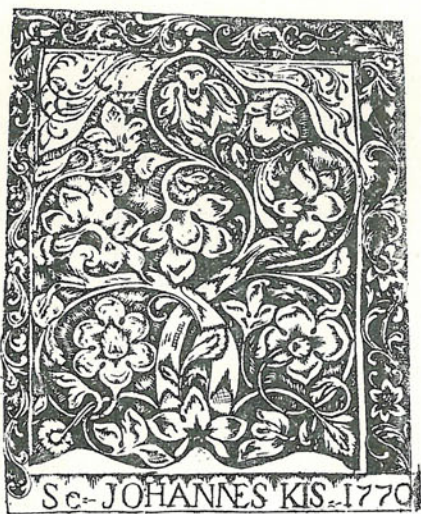
Kelcsóné munk!

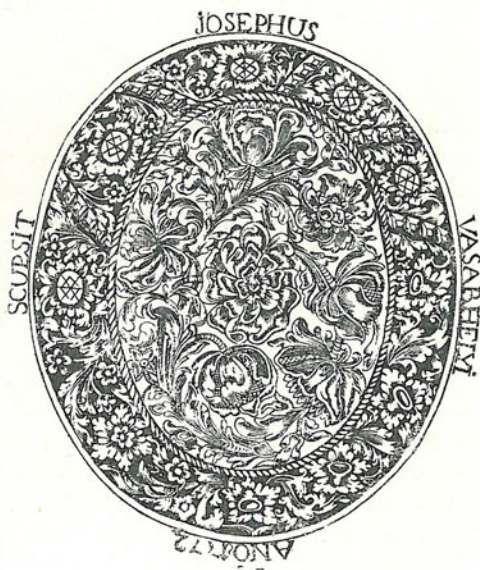
Sc: Josephus Váshellyi. 1772.

1772. Sc: Josephus Váshellyi.

Sc- JOHANNES KIS. 1770

JOSEPHUS

SCULPSIT

VASARHELYI

ANNO 1772

VÁSÁRHELYI JÓZSEF ÉS KIS JÁNOS ÖTVÖSLEGÉNYEK RÉZMETSZETEI A XVIII. SZÁZADBÓL.

RÉGI MAGYAR ÖTVÖS-RÉZMETSZŐK

tér nagyságát és alakját is megszabták nekik. Azon belül azonban az elrendezés sikerességén, a metszés tehnikájának bravuros bemutatásán maguknak kellett fáradozniok. Köztük László, Huszár, Lukáts, Szigeti Sámuel már egész képszerű és illusztratív alkotásokkal is megpróbálkoznak.

Szigeti Sámuelnek későbbi munkáságába is bepillantást nyerhetünk egy könyv révén, mely szintén Pulszkytól került Iparművészeti Muzeumunkba. Már mint mester, 1774 januárjában, megrendelési könyvet kezdett vezetni Szigeti, melybe az általa készített filigrán művek lenyomatát is vette fagygyúgyertya kormával és mintagyűjtési szándékkal számtalan gyűrű, ékszer s ötvösmű kézirajzi tervezetét halmozta össze. Azonkívül hasznos recepteket is jegyzett fel közbe-közbe festékekről, forrasztókról, tisztítókról stb. „Gróf Nemes és Gróf Teleki Pál ő nagysága gombja nyomása“ címmel ritka szép sorozatát mutatja be a XVIII. századbeli díszmagyarhoz készült ékszereknek. Turi, Sámuel Mihály, Farkasfalvi Filitzi János „Theologus Diák“, Bartha Márton vistai gazda számára készült megrendelések az egyszerűbb köznemesi ékszer típusai. Dési Gábor úr számára készült ötvösművek lenyomatai ismét nagy gazdagságról és pompaszeretetről tanuskodnak. Készült számára „1. egy ezüst ibrik bétsi proba reá ütve, 2. egy kerek nádmezes pixis, 3—6. harminckilenc kalán, kés, kávéskalán Lajos nyéllal. 7. egy magyar ruhára való filigran gombok, mentekötő, lántzal és csattal, 8. ezüst gyertyatartók stb. stb.“

Szigeti Sámuel őrizte meg azt az epitaphiumot is, a melyet gróf Nádasdi Ferencre a Mária Terézia korabeli híres generálisra költöttek. A nielloszerű ötvöslenyomatok közé öreges betűkkel felvannak jegyezve a következő sorok is:

„A' meddig engedte, a ki számba vette,
Embernek életét, Halálnak elejét
A Nagy Isten.

Forgattam karomat, Bajvívó kardomat,
Elszántam Éltemet, ontottam véretem
Asszonyomért.

A Mársnak kottzkáit, kétséges próbáit,
Sebes pattyantyúit, füstölgő Ágyúit
Bátran néztem.

Rontottam fegyverit, kontzoltam Emberit,
Dőjtöttem Falait, megvettem Várait
Ellenséginek.

Felkapták nevemet, terjesztvén híremet,
Világ négy részsein, Bellona Mezejin
Sok Nemzetek.

Már most itt aluszom, békével nyugoszom,
Hallod-e Bújdosó, te jámbor útzó
Álly meg ki vagy,

Nem szerzek Háborút, hoz Laurus koszorút,
Betsüld meg tetemet, Nádosdi fekszik itt,
El ballagatsz.“

Ez a vers, bár duzzad a magyar ös-
erőtől, kétségkívül nem a legjobb, maguk
a régi magyar ötvös-rézmetszők művei
sem állnak a műremekek rangján. De jól
eső örömmel kutatjuk össze mégis mind-
azokat az emlékeket, a mik századok
viszontagságainak ellenére is megmarad-
tak számunkra. A java monumentális
művészeti emlékeink úgyis szinte nyom
nélkül törölődtek le a föld színéről, ipar-
művészetünk ingó emlékeiben természet-
szerűleg még nagyobb pusztítást vitt vég-
hez a küzdelmek vihara, még pedig
annyival nagyobbat, a mennyivel kevésbé
volt tartós és értékes anyaguk. Ötvös-
ségünk nemes és tartós fémből készült
emlékei családok nemzedékről-nemze-
dékre szálló, féltett kincsei lévén, elég
nagy számban maradtak ránk; a kevésbé
nemes anyagból készült rézmetszetekkel
azonban kevesebbet törődtek s azért ezek
tömegesebben is kallódtak el. Össze-
gyűjtöttük itt a régi magyar ötvös réz-
metszőkre vonatkozó adalékokat bizony-
ságára annak, hogy a Magyarországon
valóhajtani szórványosan feltűnő művé-
szeti nyilvánulások méltóan foglalhatnak
helyet Európa szerencsésebb népeinek
egykorú művészeti állapota mellett.

— ó —